

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філософських наук, професора Поліщука Олександра Сергійовича на дисертаційне дослідження Колінько Марини Вадимівни «Топологія міжкультурної комунікації», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність теми виконання роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена тим, що у сучасному соціальному світі комунікація є однією з форм взаємодії суб'єктів, акцентуються нові суб'єкт-суб'єктні, мережеві і потокові її моделі. Міжкультурна комунікація виступає буттям сучасних суспільств, які зазнають суттєвих зрушень унаслідок розгортання глобалізаційних, інтеграційних процесів та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що в свою чергу урізноманітнює соціальну взаємодію і призводить до посилення соціокультурних диференціацій. Адже комунікація – це взаємодія, що відбувається між суб'єктами й спрямована на досягнення мети, налагодження комунікативних відносин і забезпечення результату. Ці явища знайшли своє відображення у змінах у суспільній свідомості, відмові від моноцентричних підходів у сфері гуманітарних студій.

Аналіз наявних досліджень з проблем міжкультурної комунікації свідчить про те, що забезпечення ефективного комунікативного простору у багатокультурних суспільствах вимагає принципово нового якісного рівня осмислення суб'єктно-суб'єктних відносин, пошуку ефективних комунікативних стратегій.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідної тематики кафедри філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса «Філософські виміри сучасної соціальної реальності» (Г-10/29) та «Соціально-філософська рефлексія шляхів вирішення конфлікту на Сході України» (державний реєстраційний номер 0116U002518).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз рукопису дисертаційного дослідження, автореферату та публікацій Колінько М. В. уможливило висновок про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів. Досить ґрунтовне вивчення дисертанткою джерельної бази (413 найменувань, із них 93 – іноземною мовою) дозволило автору довести доцільність використання інноваційного соціально-топологічного методу для осмислення міжкультурної комунікації, її конститутивних ознак, динаміки, сучасних проблем і тенденцій розвитку.

Важливим є те, що одержанню достовірних та обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу загальнонаукових та теоретичних методів наукового пошуку.

Отримані висновки дисертації конкретні та повністю відповідають зазначеним завданням дослідження.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертація Колінко Марини Вадимівни є ґрунтовним дослідженням простору міжкультурної комунікації на основі соціально-топологічного підходу. Дослідження містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати поглиблюють розуміння сучасних соціальних процесів у форматі культури та комунікації.

Особлива цінність цієї роботи, на нашу думку, полягає у вирішенні завдань, пов'язаних з розробкою єдиної мови комунікації різнокультурних суб'єктів, а також організації простору міжкультурних відносин. Отримані дисертаційні висновки можуть бути використані у процесі розробки стратегій державними інституціями щодо формування програм соціальної підтримки і практичної комунікації з мігрантами, переселенцями, туристами, а також особами, які в силу відповідних обставин потрапили у ситуацію «між» тощо.

Результати дослідження можуть використовуватися у процесі викладання дисциплін філософсько-гуманітарного циклу – «Філософія», «Сучасна соціальна філософія», «Філософія культури», «Культурологія», «Соціологія», «Етика», «Естетика», «Риторика», «Політологія».

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

У першому розділі дисертаційного дослідження здобувачка звертається до з'ясування соціального простору і представлення його в історії філософської думки. Взявши за основу передмову Е.Гіденса до роботи Б.Верлена, здобувачка зазначає, що спатіальна тематика набуває наріжного значення для сучасної суспільної науки (с. 36), у зв'язку з цим, погоджуємось з Мариною Вадимівною, що питання соціального простору потребує соціально-філософського узагальнення й сприятиме розкриттю теми дослідження.

Підкреслимо, що спатіальна проблематика має географічну платформу й проявляється у поняттях, категоріях, стилі мовлення та мислення. У цьому форматі простір постає загальним визначенням місця, місцевості, території, ландшафту тощо і, маючи пряме відношення до буття людини й потреби її у комунікації, набуває соціального змісту. Щоб глибше розкрити суть простору, дисертантка звертається до його характеристик: межа, протяжність. У цьому їй допомагають напрацювання Н. Коперника, Дж. Бруно, Г. Галілея, Р. Декарта, І. Ньютона та інших. Розглядає запропоновані А. Лефевром види простору: фізичний, ментальний та соціальний (с. 43) і приходиться до висновку, що простір залежить не лише від суб'єктів і об'єктів, які в ньому знаходяться, але і від перспективи спостерігача, який спостерігає за комунікацією ззовні, і позиції безпосередніх учасників комунікації, які також створюють соціальні уявлення про простір (с. 44). У даному контексті порушується питання місця, запропоноване М. Мерло-Понті. Але не погоджуючись з ним, дисертантка пропонує свій погляд: «Місце виступає моделлю простору, це частина простору, що сприймається як неподільна єдність, форма для розташування

суб'єктів і речей» (с. 44). З позиції цілого і часткового, форми і змісту Марина Вадимівна створює уявлення про простір та розкриває його суть і зосереджує нашу увагу на соціальному просторі, адже саме в ньому відбувається процес становлення людини. Цьому сприяють взаємодія, комунікація тощо, це ті структурні елементи буття людини, без яких не уявляється її життя як істоти соціальної.

Зважаючи на те, що соціальний простір є складним, багатоструктурним феноменом, який постійно змінюється, зазнаючи впливів глобалізації, інтеграції та ідентифікації, – він потребує вивчення. У цьому контексті, за переконанням авторки дисертаційного дослідження, найкраще підходить топологія, яка пропонує вимірювання складних багат шарових соціальних феноменів, нестійких, нелінійних сучасних суспільних процесів. Розуміючи реалії сучасного розвитку світу й відмічаючи його нелінійність, Марина Вадимівна зазначає, що лінійні та площинні описи простору або створення координати вертикалі збіднюють спосіб філософування (с. 48). Використання таких понять, як складка, мережа, ризома засвідчує про топологічне сприйняття структур буття і мислення. Для кращого розуміння суті топології як метода дослідження соціально-комунікаційних процесів дисертанткою зроблений аналіз суті топології в історико-філософському вченні. Розглянувши такі категорії як топ, топос, топіка, що є ключовим для топологічного методу, дисертантка зазначає, що для її наукового дослідження топіка постає організатором комунікативного простору й відображає і продукує практики спілкування (с. 52). Отже, топіка є специфічною технікою, що дає можливість оприлюднити результати просторової організації місця, в якому перебуває людина. У зв'язку з цим топологічний аналіз набуває все більшої актуальності як метод у дослідженні властивостей просторів різних типів, зокрема соціальних. Застосовуючи топологію до дослідження соціальних процесів у сучасному світі, ми можемо розкривати механізми сумісного, спільного існування людей у соціокультурному просторі, а це дуже важливо у багатокультурних, пограничних суспільствах, особливо в умовах інтеграції та глобалізації. У цій ситуації міжкультурна комунікація, яка є об'єктом дослідження, розглядається як соціокультурний простір, де комунікація постає механізмом взаємодії різних соціальних суб'єктів, у процесі яких індивідуальні інтереси переходять у площину реалій спільного комунікативного середовища і сприяють формуванню колективної дії.

При цьому важливо звернути увагу на цілі та рухливість соціальних суб'єктів. Адже вони є ключовими у процесі комунікації. Саме на цьому аспекті і наголошується на с. 55–59 дисертаційного дослідження. Не менш важливими у процесі комунікації постають питання розрізнення, суті Іншого, до яких також звертається дослідниця на с. 59–64.

Провівши відповідний аналіз, дисертантка зазначає, що топологія постає окремою областю дослідження у філософії і дає можливість для виведення і розкриття суті її окремих категорій.

Привертає увагу п. 1.3, в якому розглядаються зміст і механізми виявлення топосу у соціальній топології. У ньому говориться про те, що механізм визначення топосу ґрунтується на розпізнаванні ознак подібності та відмінності. Зокрема подібність демонструє схожість речі з іншими, що викликає необхідність мати ім'я. Звертаючись до комунікації, діалог постає її засобом і сприяє виявленню подібності та відмінності об'єктів шляхом зіставлення думки, ідеї тощо. У процесі пошуку перетину смислів цей процес набуває методологічного значення й стає дієвим інструментом соціальної топології у розумінні та конструюванні смислів.

Не менш цікавим є другий розділ дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічні засади аналізу поняття «міжкультурна комунікація», де Колінко М. В. розкриває специфіку міжкультурної комунікації методологічним інструментарієм соціальної топології. Для цього вона на основі аналізу джерел простежила динаміку розвитку філософських уявлень про міжкультурну комунікацію. Це сприяло з'ясуванню топологічного змісту базових понять соціально-філософського дослідження міжкультурного простору.

У п. 2.1 «Теоретичні та методологічні підвалини соціально-філософського аналізу культури» дисертантка розглядає суть поняття «культура», її парадигми в різні періоди суспільного розвитку з позиції соціальної філософії, лінгвістики та культурології, аналізує співвідношення культури та цивілізації. Проведений аналіз дав можливість визначити специфіку культури як соціального феномену: «... в її основі закладено ціннісно-регулятивний момент, вона передбачає не тільки наявні цінності, але й актуалізує потенційні аксіологічні шари буття» (с. 89). Зважаючи на такий підхід, культура є не що інше як специфічний спосіб буття людей, що відображається у духовних і матеріальних надбаннях суспільства, у цінностях, у етиці людини. Проведене дослідження демонструє особливості культури й свідчить про її статичність у часі. На це мають неабиякі впливи чинники: історія, економіка, політика, екологія і технології.

Привертає увагу розвиток культури як комунікативної системи в рамках семіотичного підходу (с. 90). Згідно з заявленим підходом міжкультурна комунікація може досліджуватися у текстуальному і нормативному ракурсах.

Варто відмітити, що до завдань дисертаційного дослідження входить виявлення відповідних критеріїв і параметрів, що дозволять топологізувати та класифікувати міжкультурну комунікацію і служать робочим інструментарієм у дослідженнях останньої. У цьому контексті, зазначає дисертантка, базовими методологічними підходами будуть синхронний (більшою мірою) і діахронний підходи до аналізу культури (с. 93), суть цих підходів розглядається авторкою у тексті дисертаційного дослідження.

На основі проведеного дослідження, критичного аналізу наукових джерел здобувачка зазначає, і з цим важко не погодитися, що особливо на сучасному етапі розвитку людства, світ демонструє вплив соціально-економічних, політичних, геокультурних змін на характеристики сприйняття

соціокультурної реальності, трансформації у значущих зв'язках і відносинах. Політичні метаморфози, перекроювання кордонів і територій, нові економічні та технологічні обставини ведуть до уточнення ідентифікацій соціальних просторів, свідчать про топологічні зміни у ансамблі відносин вже існуючих соціокультурних утворень (с. 99–100).

Зважаючи на інтенсивний розвиток суспільства, вплив топології у галузі соціальної і культурологічної теорії останнім часом збільшується. Це зумовлено зростанням просторів, що ведуть себе топологічно, перетворюючи існуючий простір у нову конфігурацію соціокультурного життя. У зв'язку з цим топологічний метод є дієвим в осмисленні соціокультурної діяльності. Це дає можливість спостерігати за світом як гетерогенною, багатоманітною мережею відносин. У зв'язку з цим погоджуємося з думкою авторки дисертаційного дослідження, що перенесення соціально-топологічної методології на дослідження культурних відносин дає підстави для її тематизації як культурної топології (с. 101). У зв'язку з цим запропоноване дослідження пропонує нові механізми впровадження топологічного інструментарію у філософський аналіз культурної проблематики. Соціокультурна топологія розглядає властивості культурного простору, а топологія постає вченням про логіку розміщення і соціальну взаємодію культур. Зважаючи на таке авторське бачення топології, можна припустити, що топологія міжкультурної комунікації задається як спосіб взаємодії комунікативних структур різних культурних підмножин. Враховуючи таке бачення, у сучасному філософському мисленні відбувається проблемна переорієнтація від класичних схем «філософії свідомості» до «філософії комунікації», де міжкультурна комунікація має враховувати простір і соціокультурні модули місця комуніканта і його «мовне» місце, а також топічні підстави спілкування. Саме про ці аспекти йдеться на с. 117–141.

З проведеного аналізу Марина Вадимівна робить висновок, що поняття комунікативного простору позначає складну гетерогенну динамічну систему, в якій позиції суб'єктів культури проявляються у діалогах та полілогах, функціонують відповідні комунікаційні канали, загальне інформаційне поле з відповідним сенсом, системи образів комунікантів, виникають бар'єри трансляції інформації та смислів. Але крім цього, продовжує здобувачка, для комунікативного простору характерні контекстуальні складові. Щоб довести свою позицію, Марина Вадимівна звертається до сучасних наукових розвідок міжкультурної комунікації на с. 141–150. Це дало їй підстави стверджувати, що міжкультурна комунікація має базуватися на міждисциплінарних знаннях і розглядається як процес спілкування та взаємодії між представниками різних культур, культурних спільнот і груп.

Зважаючи на те, що міжкультурна комунікація є складним і багатогранним процесом, вона має свої рівні і типи. Саме на цьому наголошує здобувачка у своєму дослідженні на с. 150–159 і приходиться до висновку, що топологія міжкультурної комунікації на домашній території однієї із взаємодіючих сторін (на чужій території для іншої сторони)

втілюється в акультураційні варіанти асиміляції, сегрегації (сепаратизму), маргіналізації або інтеграції (с. 162).

Третій розділ розкриває метафори, що використовуються у дисертаційному дослідженні. До таких метафор належать топоси Дому, дистанції, близькості, Іншого, Чужого, стіни, дверей та багато інших. Щоб розкрити та простежити суть цих метафор, дисертантка змушена звернутися до первинних уявлень про світ, серед яких є міфологічний світогляд осмислення соціокультурного простору. У картині світу традиційного суспільства простір, на думку дисертантки, у конфігурації «свій» - «чужий» подається в топосах центр/периферія, близькість/віддаленість. У центрі цієї конфігурації знаходиться людина, сім'я та родичі. Зв'язки зі світом передбачають зв'язки з місцем, що наповнено значенням (с. 165). Також дисертантка розглядає амбівалентність топосів «сакральний» і «профанний»; «приватний» і «публічний» (с. 170–183). Здійснивши аналіз зазначених топосів, вона приходить до висновку, що умовами формування топосфери є правила, права і можливість доступу. Особливу увагу у цьому контексті приділяє громадянському суспільству, відсутність чи слабкість якого призводить до нерозвиненості приватної сфери. Із цим важко не погодитися, адже громадянське суспільство, яке перебуває на етапі становлення, формування, є слабким і легко піддається маніпулюванню та деструктивній дії. Важливим засобом громадянського суспільства має бути не насилля, а конструктивний діалог. Про що й говорить дисертантка у своєму дослідженні.

Звертаючись до топологічного ландшафту простору домашньої комунікації, дисертантка зазначає, що топологічна модель світу як Дому є однією з найбільш поширених метафізичних і соціокультурних моделей, що визначає місце людини у природному і соціокультурному просторі. Дім у цьому випадку є квінтесенцією освоєння людиною реальності та втілення традиційних уявлень про світ. Він відіграє структуротвірну роль у побудові просторової схеми світу. Метою використання цього топосу, зазначає Марина Вадимівна, було розмірковування про бажання людини мати свою домівку у значенні буття Дому. Дім упорядковує простір довкілля, що існує за іншими правилами. Поняття домівки пов'язують не лише з фізичним простором, але й зі смисловим, духовним (с. 185). Щоб детальніше проілюструвати свої наукові позиції, здобувачка звертається до антропологічної концептуалізації (с. 185), космологічних напрацювань (с. 186–187).

Розглянувши окремі концепти Дому, дисертантка погоджується з думкою М. Гайдегера, що новий образ Дому, який сприймається сьогодні, є тривожним і смутним, він може бути Домом буття-в-світі (с. 188). Сприйняття межі у топографії Дому пов'язано з вживанням таких топосів, як двері, стіни, міст. Суть цих топосів розглядається на с. 189–193.

Отже, дисертантка, провівши ґрунтовний аналіз топосів, зокрема Дому, зазначає, що Дім як засадничий топос у дослідженні суспільного порядку виявляє відокремлення від космосу, він втілює об'єктивний світ людини і є

моделлю зовнішнього світу (с. 192), у якому важливу роль відіграють межі. Провівши аналіз топологічного статусу культурного порубіжжя, Марина Вадимівна відмічає, що деякі уявлення як окраїна, культурна периферія тощо демонструють хибність та застарілість уявлень. Виходячи з цього, вона стверджує, що просторова співвіднесеність соціальних суб'єктів у порубіжжі артикулює сумісність відмінностей, соціокультурну множину у перспективі цілісного та єдиного буття. Якщо історично кордон виконує функцію охорони й безпеки певного суспільства і контроль за рухом громадян інших держав, то розбіжності культур зі своїми просторовими рамками поширення культурних кодів на інші території нехтують ним. Зважаючи на сучасні світові тенденції, цікавою є думка, що детериторизації простору змінюють онтологічний статус культурних меж, які сьогодні все більше пов'язані з полем функціонування знаків, з комунікацією. У такій ситуації комунікація втрачає свою локалізацію, прихильність до певної території та стимулює появу транскультурного простору (с. 204).

Транскультурний простір порубіжжя в свою чергу порушує питання трансгресії й антропології, до якого і звертається дисертантка у п. 3.4. На основі проведеного аналізу Марина Вадимівна відзначає: «... соціокультурне порубіжжя відкривається як простір, що формує тип особистості-трансгресанта. Суб'єкт, потрапляючи у простір «між», набуває характерних рис, що не притаманні людині культурної глибинки...» (с. 212). Запропоноване розуміння трансгресного суспільства, що знаходиться в стані «між», порушує не лише антропологічні, гносеологічні питання, а й питання, пов'язані з процесами ідентифікації, особливо культурної. Культурна ідентичність формується в ототожненні людини з її культурним оточенням, його правилами, ознаками і формами солідарності. На хід і результат міжкультурної взаємодії впливають такі топологічні змінні, як транзитивність соціального простору, відмінність соціальних ролей соціокультурної території, статус мешканця порубіжжя тощо (с. 213).

Таким чином, проаналізований матеріал параграфу засвідчує, що здобувачка наближається до топології порубіжжя. Феномен цього соціального явища вона проаналізувала з позиції міжкультурних і міждержавних відносин і прийшла до висновку, що трансгресія є однією з ключових ідей нашого часу. Вона є досвідом буття на межі, досвідом порушення кордону, який відділяє освоєне й визнане від незнайомого, невідомого. Суспільство створюється обмеженнями та перебуває в межах визначених демаркаційних ліній (кордонів), але оскільки сучасна культура все більше схильна до невизначеності й потоку, стає все важче визначити, де лежать ці межі: фізичні, соціальні, культурні. Як буття межі, трансгресія породжує трансгресора і трансгресанта як типи трансгресивної особистості.

У контексті трансгресивності особливої актуальності набуває питання Іншого, Чужого у міжкультурній комунікації суспільства «між». Враховуючи цю обставину, у дисертації експліковано комунікативний досвід Іншого у просторі культурного перехрещення, що створює ситуація «між». Ключовим у цьому є концепція інакшості, в межах якої аналізуються соціальні межі

існування іпостасей Іншого: історичний інший, ближній, чужий, ворог. Розгляд цієї концепції сприяв тому, що дисертантці на конкретних прикладах вдалося показати, як одні спільноти визначають інші, як вони реагують на людину, яка приходить ззовні (с. 233).

Привертає увагу IV розділ, в якому Колінько М. В. розглядає топологію міжкультурних траєкторій у глобалізованому комунікативному просторі. Дослідивши комунікативні особливості міської культури, дисертантка зазначає, що міська спільнота складається з мозаїки різних субкультур, етнічних громад, професійних колективів і номадних суб'єктів. В одному містянину поєднується амплуа виробника і споживача, представника певної релігії і національності, проявляються вікові, статеві, статусні ролі (с. 240). З цим важко не погодитися, адже сучасні реалії цілком підтверджують таке світобачення міської спільноти. Нова організація соціального і культурного життя, про яку йдеться у тексті дисертаційного дослідження, перетворює і сферу комунікативних відносин. Останніми роками в країні спостерігаються процеси урбанізації, що вплинули на формування нового етносу раціональності та секуляризації. В результаті урбанізації утворюються мегаполіси, мегаполіс виявляється містом у просторі потоків. Сучасну урбанізацію супроводжує процес розвитку широких приміських зон.

Топологічне простеження проявів і деталей комунікації повсякденності, на думку дисертантки, розкриває актуальні тенденції в сучасному міському просторі. Місто розглядається як множина фрагментованих і паралельних просторів, історичних місць і анонімних локацій (с. 250). Анонімність міської комунікації створює ілюзорні соціальні конструкти, імітацію соціокультурних ролей, статусів, статі, віку. На противагу цій тенденції діють різні форми солідарності, виробляється стратегія толерантності (с. 251).

Звертаючись до проблеми орієнтацій анонімних місць і гетеротопій, місто надає цікавий спосіб рефлексування. Сучасне суспільство генерує більше у просторі, що породжує швидкоплинну фрагментарну комунікацію. У цьому параграфі порушується питання місця/не-місця (с. 251–267). У методологічному відношенні, на думку дисертантки, ідея гетеротопії є доцільною для дослідження полікультурного простору, в якому співіснують і переплітаються різні культурні світи, цінності, традиції та уявлення (с. 257).

Винайдення мережевої спільноти, суцільна віртуалізація суспільного життя відкриває нові уявлення про поняття не-місця і гетеротопії. У цьому контексті гетеротопічний аналіз суспільства може бути інструментом критичного мислення, який підкреслює взаємозв'язки, уникає постулювання універсалізму, наполягає на множинності й різноманітності у світі, сучасний простір мислиться як гетерогенний.

Звертаючи увагу на міграційні процеси і мігрантів, авторка зазначає, що історія міграційного процесу є історією соціальної мобільності й порубіжного культурного буття. У процесі міграції створюється ситуація транснаціоналізму, про яку йдеться у дисертаційному дослідженні. Транснаціоналізм як соціальний феномен задає нові топологічні вектори

дослідження проблеми міграції на рівні міжкультурної, громадянської комунікації.

Не вдаючись у деталізацію сучасного розвитку суспільства в частині утворення віртуального простору, до якого звертається здобувачка, важко не погодитися з нею у частині того, що віртуальний простір є специфічною семіотичною реальністю, ризомна конфігурація якої відтворює топіку реального комунікативного простору – систему правил і місць комунікації, відповідних ролей тощо; для нього є характерною неієрархічна структурованість, різний рівень відкритості, власна динаміка щільності та розпад комунікації, нефіксована кількість комунікативних зв'язків, направленість повідомлень тощо (с. 294). Породження можливостей віртуальної реальності стає феноменом номадизму.

Виходячи з реалій сучасності і соціальності, цікавим є 5 розділ дисертаційного дослідження. У ньому дисертантка розглядає стратегії «переходу в інший культурний світ» та «повернення додому». Розгляд цих стратегій є надзвичайно актуальним, особливо, коли людина, суспільство піддаються міграційним процесам, зумовленим соціально-економічними та політичними чинниками. Міграція у будь-якому форматі призводить до процесу індивідуальної і міжгрупової акультурації. У зв'язку з цим дисертантка звертається до розуміння суті акультурації з позиції культурології, соціології, психології й показує, що, незважаючи на болочість і складність цього періоду, він є необхідним періодом адаптації до нової культури, формує здатність жити в постійно мінливому світі, де розмиваються географічні та культурні межі й все більш важливою стає комунікація без кордонів.

Дисертантка відмічає, що міжкультурна взаємодія може розгортатися у кількох напрямках: публічне включення у домашній світ діаспори; інтеграція у приймаючу культурну спільноту; диференційоване включення; виключення з нового культурного простору, про які йдеться у тексті дисертаційного дослідження (с. 308–321).

Розглядаючи міжкультурну комунікацію і міжгрупову акультурацію, дисертантка звертається до другої стратегії, концепту гостинності у комунікації з Іншим, який розглядає як стратегію. Комунікативна модель гостинності, на думку Марини Вадимівни, не є асиміляційною моделлю. Вона підкреслює право гостя на «чужість» (с. 334). Гостинність є складною проблемою для філософської рефлексії, у зв'язку з цим дисертантка була змушена звернутися до культурологічних, мовних і політичних аспектів цієї проблеми.

Третьою стратегією є мовленнєва ефективність міжкультурної комунікації. Розробка мовленнєвих стратегій міжкультурної комунікації ґрунтується на способах оприявленності топологічних процедур номінації, розгортання діалогу і «збиранні» окремих дискурсивних «місць» представників різних культур в систему загального комунікативного простору в мовних практиках порубіжної соціальності. У міжкультурній комунікації використовуються стратегічні форми організації мовної

поведінки, які не лише відповідають цілям і задумам особистостей, що комунікують, а й враховують культурне тло ситуації (с. 345). Також у тексті розглядаються й інші стратегії, які є складовими мовленнєвої: зближення або дистанціювання (с. 346), презентаційна, конвенціональна й маніпулятивна (с. 346), суть яких розкривається на с. 346–350. Також дослідниця звертається до умов, в яких може відбутися комунікація (с. 350). Провівши відповідне дослідження, дисертантка робить висновок, що мовленнєві стратегії відповідають на комунікативний запит, тому можуть бути як солідарними, так і конфліктними (с. 352). Вони пропонують репертуар мовних тактик відповідно до практичних цілей комунікантів, характеризуються динамічністю та гнучкістю відповідно до соціокультурних, інформаційних і психологічних обставин спілкування. Мовленнєві стратегії і тактики є похідними від культури, до якої належить мовець.

Таким чином, обсяг і зміст дисертації свідчать про те, що авторка різнобічно намагається розглянути проблему на основі аналізу літератури з широкого спектру наукових напрямів.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях.

Отримані результати дослідження висвітлені у 44 публікаціях, з яких 1 одноосібна наукова монографія, 3 розділи у колективних монографіях, 22 статті у наукових фахових виданнях із філософських наук (1 з яких включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science), 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, що внесені до міжнародних наукометричних баз наукового цитування, тезах та матеріалах виступів на наукових конференціях.

Наукові положення, висновки, що містяться у тексті дисертаційного дослідження, повно викладені в означених друкованих працях.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

В авторефераті з достатньою повнотою і в логічній послідовності відображено зміст дисертаційного дослідження, повністю розкрито основні результати, отримані в процесі дослідження, ступінь новизни, висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Розглядаючи проблему топології міжкультурної комунікації в рамках науково-дослідної тематики кафедри філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса «Соціально-філософська рефлексія шляхів вирішення конфлікту на Сході України» (державний реєстраційний номер 0116U002518), автору доцільно, на наш погляд, глибше підійти до вивчення цієї проблеми в межах нашої держави, а не звертатися до глобалізаційних підходів. Адже не випадково Марина Вадимівна Колінько звернулася до проблеми «між», але не дійшла завершення в масштабах нашої державності. Зокрема, розглядаючи міграцію як соціальний феномен у період глобалізації з позиції міжкультурної комунікації, дисертантці було б доречно звернутися до окремих етико-соціальних проблем, що породжуються цим процесом.

2. Звертаючись до огляду досліджень соціального простору в історії філософської думки, автору доцільно було б не лише продемонструвати його

розуміння окремими дослідниками в різні історичні періоди розвитку людства, а й чіткіше конкретизувати, які існують відмінності і чим вони зумовлені. Такий підхід продемонстрував би глибший аналіз і розуміння проблеми. Запропонований підхід, на наше переконання, не до кінця розкриває логіку розуміння простору з позиції історії філософії. Також авторкою не до кінця розкрито фактори, на яких ґрунтуються ті чи інші світоглядні позиції.

3. У своєму дослідженні Марина Вадимівна звертається до проблеми культури і досліджує її суть. Не до кінця зрозуміло, навіщо проводити такий глибокий аналіз цього поняття, якщо навіть самих його визначень є, за скромними підрахунками, понад 150. Адже дисертантка не ставила собі завдання вивести нове розуміння культури. Вважаємо, що варто було б взяти за основу одне з уже відомих визначень поняття «культури» й обґрунтувати його доцільність і розуміння в межах досліджуваної теми.

4. У дисертаційному дослідженні, на думку дисертантки, людина, що спілкується, осягає буття Іншого у цьому процесі, включає його до своєї сутності, трансформує своє буття взаємодією з Іншим. Виникає запитання: за яких обставин можливий цей процес і які ризики він несе у національному відношенні? Відводячи особливу роль комунікації у багатокультурних суспільствах, звертаючись до цінностей, дослідниця, на жаль, не показала місце цих процесів у формуванні колективної дії та формуванні нового типу відносин.

5. Деякі згадані дисертанткою соціально-філософські сюжети залишаються нерозкритими повною мірою у тексті дисертації. Так, звертаючись до питань порубіжжя, пограниччя у контексті міжкультурної комунікації, не зрозуміло чому дисертантка не звертається до проблеми виживання і прилаштування людини до утвореного міжкультурного соціального простору.

6. Також, розглядаючи мовленнєві стратегії ефективності міжкультурної комунікації, Марина Вадимівна Колінько визначає форми комунікативного обміну: монолог, діалог, полілог. У тексті параграфа така форма як монолог, вважаємо, недостатньо розкрита на противагу діалогу і полілогу.

7. У висновках до п. 2.3 дисертантка зазначає, що дослідження міжкультурної комунікації спираються на комплекс міждисциплінарних знань, інтегрують соціологічні, антропологічні, лінгвістичні, культурологічні підходи (с. 151). При цьому у тексті дисертації психологічний підхід недостатньо представлений.

8. У наданому тексті дисертаційного дослідження зустрічаються мовні та стилістичні огріхи. На жаль, як і більшість такого рівня наукових робіт, текст дисертаційного дослідження, в окремих випадках, переобтяжений великими за обсягом посиланнями та важкими словесними конструкціями, що ускладнює завдання зрозуміти позицію і бачення автора у розкритті окремих аспектів досліджуваної теми.

Висновок.

Проте висловленні побажання не ставлять під сумнів ані саме дисертаційне дослідження, ані отримані наукові результати.

За своєю тематичною спрямованістю, методологічним інструментарієм і отриманими висновками дисертаційне дослідження Марини Вадимівни Колінько «Топологія міжкультурної комунікації» цілком вкладається у русло соціально-філософських досліджень нової філософської проблематики соціальної філософії та філософії історії.

Враховуючи актуальність теми, її новизну та значущість результатів дослідження для філософії, дисертація Марини Вадимівни Колінько «Топологія міжкультурної комунікації», відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 27.07.2016 р.) нормативним актам МОН України та паспорту спеціальності, а її автор – Марина Вадимівна Колінько – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

О. С. Поліщук

Підпис Поліщука О. С. засвідчую:
Начальник відділу кадрів Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії

В. М. Барановська

15.10.2020 року

*Ліцук надіслав до спеціалізованої вченої ради
D 26.133.07 15.10.2020 р*

*вчений секретар спеціалізованої вченої ради
D 26.133.07, доцент Івченко П.В.*

П. Івченко